

Juhlajulkaisu
Leena Kartio
1938 – 30/8 – 2008

Toimituskunta

Pekka Vihervuori

Mika Hemmo

Eva Tammi-Salminen

Tilausosoite

Suomalainen Lakimiesyhdistys

Kasarmikatu 23 A 17

00130 Helsinki

p. (09) 6120 300

f. (09) 604 668

sly@lakimies.org

www.lakimies.org

© 2008 Suomalainen Lakimiesyhdistys ja kirjoittajat

Kannen ja taiton suunnittelu: Heikki Kalliomaa

Leena Kartion valokuva s. VII Eija-Liisa Strandén

Taitto: Lapine Oy

ISSN 0356-7222

ISBN 978-951-855-281-2

Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 2008

Leena Kartio – monessa roolissa ensimmäisenä naisena

Tämä juhlakirja on omistettu kansleri, siviilioikeuden professori Leena Kartiolle hänen täyttäessään 70 vuotta elokuun 30. päivänä 2008. Leena tunnetaan erityisesti monikymmenvuotisesta ansiokkaasta toiminnastaan siviilioikeuden tutkijana ja opettajana. Lisäksi hänen uraansa ovat kuuluneet merkittävät yliopisto- ja tiedehallinnon tehtävät sekä erilaiset asiantuntijatehtävät ja luottamustoimet myös yliopistomaailman ulkopuolella. Monissa näistä tehtävistä hän on ikäpolven muiden aktiivisten naisten tapaan ollut sukupuolensa ensimmäinen edustaja.

Juristikoulutus ei ollut töölöläistyttö Leena Karumolle itsestään selvä valinta, pikemminkin päinvastoin. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisemassa teoksessa *Miten meistä tuli oikeustieteen tohtoreita* (2003) Leena kertoo, ettei hän vielä ylioppilaskeväänä 1956 tiennyt eikä ollut kiinnostunut tietämään mitään mistään ”niin epämääräisestä asiasta kuin Suomen oikeusjärjestys”, ja hänen lehtialalla toimineen isänsä esittämä kehoitus aloittaa oikeustieteen opinnot tuntuikin hänestä ”pöyristyttävältä”. Leena itse aikoi lähteä yliopistoon lukemaan suomen kieltä ja kirjallisuutta. Helsingin Kotitalousopettajaopiston talouskoulun ja Helsingin kaupungin veroviraston toimistoapulaisen töissä protestina vietetyn ”välivuoden” jälkeen kolmilapsisen perheen esikoinen ja ainoa tytär kuitenkin aloitti Helsingin yliopistossa oikeustieteen opinnot.

Leena Kartio valmistui lainopin kandidaatiksi keväällä 1961. Jo opiskeluaikana oppiaineista nousi esiin yksi yli muiden, siviilioikeuden professori Simo Zittingin opettama esineoikeus. Zittingin luennot analyyttisen oikeusteorian lähtökohtiin perustuvine omistusoikeuden elementtien ja siviilioikeudellisten sivullissuhteiden erittelyineen herättivät Leenan kiinnostuksen. Hän seurasi Zittingin viitoittamaa tietä jatko-opinnoissaan, jotka hän aloitti keväällä 1963 uuden kotikaupunkinsa Turun yliopiston uudessa oikeustieteellisessä (tuolloin vielä lainopillisessa) tiedekunnassa. Lisensiaatintyö analyyttisen suuntauksen kysymyksenasetteluiden kuin itsestään tarjoamasta aiheesta, määrääalan saannosta valmistui 1966. Leenan tarkoituksena oli jatkaa samasta temasta väitöskirjaksi asti, mutta kuten hänen vastaväittäjänään aikanaan toimineen P.J. Muukkosen lausunnostakin saamme lukea, Helsingin Veikko O. Hyvönen ehti ensin, ja Leena joutui vaihtamaan aihetta. Leena väitteli 1974 rakennuksen omistajan oikeusasemasta, jota hän selvitti hyödyntäen ansiokkaasti analyyttisen oikeusteorian henkilösuhde-erittelyä.

Muutto puolison kotikaupunkiin Turkuun oli Leenan oman kertoman mukaan merkittävä tekijä matkalla tutkijaksi. Hän on itse arvellut, ettei olisi jatkanut opiskeluaan suurelta ja vieraalta kokemassaan Helsingin tiedekunnassa. Turun yliopistosta tulikin paitsi Leenan pääasiallinen työpaikka lähes neljänkymmenen vuoden ajaksi myös hänen henkinen kotinsa. Leenan yliopisto-opettajan ja -tutkijan ura alkoi Turussa 1964 va. ylim. yp. assistenttina. Vuoden 1978

alusta hänet nimitettiin siviilioikeuden professoriksi, missä tehtävässä hän oli vuoteen 2000. Tuolloin Leena siirtyi Turun yliopiston kansleriksi. Tästä tehtävästä hän jäi eläkkeelle elokuussa 2003. Leena tunnetaan edelleen työteliäänä, keskustelevana ja huumorintajuisena työtoverina ja hänellä on yhä työhuone oikeustieteellisen tiedekuntarakennuksessa Caloniassa.

Leena Kartio on ollut pitkään eturivin varallisuus oikeuden tutkija. Suomalaisen Tiedeakatemian jäseneksi hänet kutsuttiin 1987. Leenan keskeisiä kiinnostuksen kohteita ovat esineoikeuden yleiset opit, kiinteistönvaihdanta ja kirjaaminen sekä maanvuokrasuhteet. Viimeksi mainittua, lempilapsekseen joskus sanomaansa aihepiiriä hän on käsitellyt perusteellisesti ennen kaikkea laajimmassa tutkimuksessaan, asuntoalueen vuokraa koskevassa monografiassa, joka julkaistiin 1983. Leena on huolehtinut myös laadukkaasta oppikirjatuotannosta. Hänen esineoikeuden perusteita koskeva oppikirjansa (1991, uusin painos 2001) on kuulunut kaikkien oikeustieteellisten tiedekuntien tutkintovaatimuksiin. Käytännön lakimiestenkin käsissä kuuluu ahkerasti Leenan yhdessä Marjut Jokelan ja Ilmari Ojosen kanssa kirjoittama Maakaari (uusin painos 2004).

Substanssiosaamisen ohella Leena on pitänyt aina tärkeänä metodisia kysymyksiä. Hän on osallistunut aktiivisesti käytyyn keskusteluun esineoikeudessa vallinneen analyyttisen tutkimussuuntauksen ansioista ja puutteista. Hänen oppikirjatuotannostaankin näkyy hyvin muun muassa se kirjoittajansa tärkeänä pitämä ajatus, että esineoikeuden ei ole syytä muuttua yksinomaan analyyttisen suuntauksen esiin nostamia vaihdannallisia sivullissuojakysymyksiä koskevaksi oikeudenalaksi vaan ulottaa tarkastelu edelleen myös varallisuus oikeuksien sisältöä koskeviin kysymyksiin. Kuten Leena jo esimerkiksi Simo Zittingin 70-vuotisjuhla julkaisussa 1985 artikkelissaan Uudistuvan esineoikeuden haasteet totesi, tutkimuksen painottuminen vaihdannassa ilmenevien sivullissuoja ongelmien tarkasteluun ilman huomion kiinnittämistä varallisuus oikeuksien sisältöön sisältää vaaran siitä, että tarkastelu jää tekniseksi ja irtautuu liiaksi todellisuudesta: ”Tutkimuksessa, jossa lähdetään ajatuksesta, että omistusoikeuden sisältö on yhteiskunnallinen kysymys, kun taas sen vaihdantaan liittyvät kollisiosäännöt ovat (vain) oikeustekniikkaa, on nähdäkseni jouduttu väärille jäljille.” Leena on korostanut myös oikeudenalat ylittävien kysymyksenasettelujen merkitystä, esimerkiksi esineoikeuden ja sopimus oikeuden näkemistä kiinteässä yhteydessä toisiinsa, mikä analyyttisen tutkimussuuntauksen puitteissa jäi alkujaan kokonaan vaille huomiota. Toisaalta hän on myös asettunut puolustamaan analyyttisen suuntauksen esineoikeudelliseen tutkimukseen tuomia kiistattomia hyötyjä: ”Kun tutkimuskohteena on sivullisen asema, tarkastelua ei – – voida aloittaa ‘jokseenkin vapaasti tuloksiaan argumentoivaa’ tutkimustapaa käyttämällä. On lähdettävä liikkeelle ongelmien johdonmukaisesta jäsentämisestä.” Lainausta on Leena artikkelista Esineoikeuden esine tutkimuspöydällä teoksessa Minun metodini (1997).

Paitsi arvostettuna tutkijana ja miellyttävänä työtoverina Leena on opittu vuosien varrella tuntemaan myös pätevänä, vaativana ja innostavana opettajana sekä perusteellisena ja kannustavana työnohjaajana. Hän on kuulunut niihin tutkijoihin, jotka ovat panostaneet perusopetukseen, jolla tieteellisen tutkimuksen tuloksia voidaan siirtää eteenpäin. Jo Leenan aineopintoluennoina opiskelijoita kannustettiin reippaasti omakohtaiseen pohdintaan ja argumentoin-

tiin, jossa lain sanamuoto tai korkeimman oikeuden ratkaisu oli vasta perustelujen alku. Kanslerina aloittaessaan Leena olikin huolissaan yliopiston perusopetuksen laadusta niukkenevien resurssien aikana. Haastattelussaan Acatiimi -lehdessä (9/2000) tuore kansleri kysyi: ”– jos perusopetukseen ei panosteta, mistä sitten kasvaa tulevaisuuden tutkijoita, joilla on todellinen hengen palo omaan alaansa”.

Leena Kartion monipuoliseen asiantuntemukseen on tukeuduttu yliopiston ulkopuolellakin. Muun muassa useiden lainsäädäntöhankkeiden valmistelutehtävät ovat kuljettaneet Leena Turusta entiseen kotikaupunkiin Helsinkiin. Leenan ”kädenjälki” näkyy ennen kaikkea mittavassa maakaaren uudistuksessa. Hän oli lainhuuto- ja kiinnityslainsäädäntötoimikunnan, sittemmin maakaaritoimikunnan jäsen 1984–1989 ja maakaarityöryhmän jäsen 1991–1993. Maakaareissa vahvistettiin esimerkiksi kiinteistöön kohdistuvien erityisten oikeuksien pysyvyyttä kiinteistönluovutuksessa ja luovuttiin vanhasta ”kauppa rikkoo vuokran” -periaatteesta – sääntelyä edeltänyttä oikeustilaa Leena kritisoi lukuisaan otteeseen aiemmassa tuotannossaan, muun muassa jo edellä viitatussa Zittingin juhlaulkaisuun kirjoittamassaan artikkelissa hän kysyy: ”Onko – kiinteistön omistusoikeuden vahvemmuudelle kollisiotilanteissa yhä tämän hetken näkökulmasta riittäviä perusteita? Olisiko de lege ferenda sääntelyn oltava toinen?”. Maakaari toi mukanaan myös kirjaamisoikeudellisia uutuuksia, jotka loivat muun muassa mahdollisuuden puuttua kiinteistön ainesosa- ja tarpeistosuhteisiin ja välttää eräitä niihin liittyviä ongelmia – tematiikka, joka Leenalle tuli tutuksi jo väitöskirjan valmisteluvaiheessa.

1980-luvun loppupuolella Leena oli jäsenenä maanvuokralakitoimikunnassa ja oikeustoimilakitoimikunnassa. Tuomaritoimikunnan jäsen hän oli 1996–1997 ja saatavien vanhentumista koskevan lainsäädännön uudistamistoimikunnan jäsen 1999–2001. Viimeksi Leena toimi sähköistä kiinteistönvaihdantaa selvittävän toimikunnan puheenjohtajana 2004–2005. Lainvalmistelutehtävien lisäksi Leena on työskennellyt 1993 korkeimman hallinto-oikeuden ylimääräisenä hallintoneuvoksena.

Velvollisuudentuntoisena ja yhteistyökykyisenä ihmisenä Leena Kartiolle on tullut urallaan vaativia yliopisto- ja tiedehallinnon tehtäviä. Niistä merkittävin on jo edellä mainittu kausi Turun yliopiston kanslerina 2000–2003. Tätä ennen hän toimi muun muassa yksityisoikeuden laitoksen johtajana 1979–1981 ja oikeustieteellisen tiedekunnan dekaanina 1985–1987. Leena on laajasti osallistunut myös yliopiston ja yhteiskunnan välisten yhteyksien ja suhteiden hoitamiseen toimimalla muun muassa Korkeakouluneuvoston ja Suomen Akatemian asiantuntijatehtävissä sekä Alfred Kordelinin säätiössä ja Suomen Kulttuurirahastossa. Leena on ollut Pohjoismaisten Lakimieskokousten Suomen paikallisjohtokunnan jäsen 1990–2005. Hän on vaikuttanut pitkään myös Turun Suomalaisessa Yliopistoseurassa.

Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen eri luottamustehtävissä Leena toimi yhtäjaksoisesti peräti neljännesvuosisadan 1970–1994. Hän aloitti Lakimiesyhdistyksen Turun osastossa, jonka sihteerinä hän oli 1970–1973 ja sen jälkeen hallituksen jäsenenä sekä myös hallituksen puheenjohtajana 1978–1983. Pääyhdistyksen hallituksen jäsen hänestä tuli 1984, varapuheenjohtajana hän oli 1989–1991 ja puheenjohtajana 1992–1994.

Lakimiesyhdistys myönsi Leenalle 2001 Vuoden oikeustieteilijän Allan Serlachius-Särkilah-ti -palkinnon. Palkinnon perustelujen lopuksi todetaan, että ”Leena Kartion toimintaa luon-nehtii syvällinen, analyttinen ja ennakkoluuloton paneutuminen kulloisiinkin työtehtäviin, ja hänellä on voimakas, kanssaihmiset valloittava henkilökohtainen karisma.” Mainitut piirteet ja ominaisuudet ovat tehneet helposti lähestyttävästä Leenasta hyvän esikuvan nuoremmille.

Kuten jo edellä on mainittu, Leenan ura on merkityksellinen myös siinä suhteessa, että hän on monissa tehtävissään ollut ensimmäinen nainen. Julkisuudessa kiinnitettiin aikanaan pal-jon huomiota siihen, että hän oli ensimmäinen nainen yliopiston kanslerina Suomessa. Hän oli myös jo Turun tiedekuntaan tullessaan sen ensimmäinen naispuolinen opettaja ja sittemmin ensimmäinen naispuolinen professori. Lakimiesyhdistyksen puheenjohtajanakin hän oli en-simmäinen – ja toistaiseksi ainoa – nainen. Muun muassa näiden tehtäviensä kautta hän on väistämättä ollut vaikuttamassa sekä tiedemaailman että lakimieskunnan ja oikeuselämän muovautumista suuntaan, jossa molempien sukupuolten taidot ja kokemusmaailma, arvot ja asenteet ovat tasapuolisesti edustettuina. Tätä suomalainen yhteiskunta Leenan K. J. Ståhlberg -mitalin johdosta viime syksynä pitämän kiitospuheen mukaan tarvitsee.

Suomalainen Lakimiesyhdistys onnittelee Leenaa lämpimästi merkkipäivän johdosta ja toi-voo edelleen antoisia hetkiä niin tieteen teossa kuin perheen, harrastusten ja muiden tärkeiden asioiden parissa.

Eva Tammi-Salminen